

بطوری که صورت جلسات موجوده حکایت می‌کند این کمیسیون تا تاریخ فوت مرحوم آصف احسنی (بهجت الممالک) بیست و دو جلسه تشکیل و تمام محتویات صندوق‌ها را یک به یک که بدون اغراق و مبالغه متجاوز از هزاران مراسله و نوشته و سند و صورت حساب خرج خانه و غیره بود مورد مطالعه عمیق قرار داده و بالاخره تمام اوراق تحویلی را موافق صورت‌های منظمی به سه قسمت ذیل تقسیم نموده است:

۱. قسمت شخصی لسان‌الدوله که عبارت از صدها مراسلات خصوصی و بی‌مصرف متفرقه و اوراق بیهوده بوده که می‌بایست با صدور اجازه آن مقام محترم به وراثت لسان‌الدوله مسترد و یا در ضبط وزارت مالیه بماند.
۲. قسمت مربوط به وزارت جلیله امور خارجه (در این قسمت مراسلات و اوراقی راجع به ژنرال فونسولگری تفلیس و بودجه آن اداره ملاحظه می‌شود که شاید برای وزارت امور خارجه مفید واقع شود) که می‌بایست با صدور اجازه به موجب صورت مجلس به آن وزارتخانه تسلیم گردد.

۳. اسناد قبالات مربوطه به بعضی معاملات لسان‌الدوله که برای استفاده وزارت مالیه ضبط گردیده، بعد از تفکیک و تشخیص قسمت‌های فوق عملیات کمیسیون بواسطه فوت مرحوم بهجت و اشتغال اداره بیوتات به پذیرایی مهمانان خارجی مدتی متوقف گردید تا اینکه به موجب حکم نمرة (۸۰۰۵) ۱۳۱۱/۳/۲۱ با عضویت آقای میرزا محمودخان پرورش به جای مرحوم احسنی و شاهزاده سعید میرزا به جای آقای فرامرزی که به مسافرت رفته بود کمیسیون عملیات خود را ادامه داد، به این معنی که مجدداً اوراق مربوطه به وزارت خارجه و اسناد و نوشتجات ضبطی را تحت مطالعه قرار داد و از اوراق مزبوره آن قسمتی را که به نظر کمیسیون شاید برای دولت مفید باشد تفکیک نموده و بطور خلاصه مراتب ذیل در نظر کمیسیون محقق [و] مسلم گردیده است (درضمن این جریان آقای پرورش مأموریت خارج حاصل نموده و مجدداً آقای فرامرزی حسب‌الحکم بجای ایشان معین شدند).

۱. مدارک و قبالات هیجده هزار ذرع اراضی واقعه در خارج دروازه شمیران که لسان‌الدوله در ۱۳۱۶ قمری خریداری نموده و فعلاً به موجب قرار محکمه قسمتی از آن تحت توقیف دولت درآمده است (عبارت از سیزده ورقه).
۲. مدارک و اسناد املاک ذیل:

الف - اراضی واقعه در پشت مجمع الصنایع. به موجب یک طغراقبض رسید وجه اراضی مزبوره در سال ۱۳۱۸ قمری به ملکیت لسان‌الدوله در آمده ولی وضعیت بعدی اراضی مزبور معلوم نیست که فروخت شده یا باقی است.

ب - قریه داشکسن واقعه در آذربایجان. از اسناد و مدارک موجوده محقق شد این قریه ملک پدری لسان‌الدوله بوده است؛ ولی معلوم نیست سهم الارث آن مرحوم از این قریه چقدر و اینکه آیا فروخته یا نفروخته آثاری در بین نوشتجات ملاحظه نشد (مشمول بر سی و پنج ورقه).

ج - دو باب خانه در سرچشمه، اسنادی موجود است که یک باب خانه با حدود و مشخصات مصرّحه در قباله در سال ۱۳۱۹ قمری به ملکیت لسان‌الدوله در آمده، ولی معلوم نیست بعداً چه معامله نسبت به آن شده است و یک باب خانه دیگر که ابتیاع کرده و این معامله را به موجب سند بیع شرطی شش ماهه در سال ۱۳۱۷ به مستشارالسلطان واگذار نموده و باز معلوم نیست بعداً در استرداد آن اقدامی به عمل آمده و معامله به کجا انجامیده است (مشمول بر شش ورقه).

د - املاک خرقان قزوین. به موجب چهار ورقه سواد قباله و قبض رسید وجه قراء ذیل را که مقدار هر یک معین می‌شود محقق شده است که در سنه ۱۳۳۱ قمری:

- قریه نجف آباد سه دانگ
- مزرعه قزل دره یک دانگ و نیم
- مزرعه میان رباط نیم دانگ

یعنی مدتی بعد از کشف سرقت کتابخانه و اقامهٔ دعوی بر لسان الدوله رقبات مزبوره را مشارالیه از خازن الدوله پسر مرحوم حاجی امین السلطان ابتیاع نموده و وضعیت بعدی و فعلی این املاک معلوم نیست و نمی‌توان فهمید که بعداً چه معامله در آنها شده است. توضیح آنکه هر گاه بعد از خریداری لسان الدوله معامله از طرف خود یا ورثه‌اش در این املاک شده باشد چون بعد از وقوع جرم و اقامهٔ دعوی بوده قانوناً نافذ شناخته نشده و محکوم به بطلان است.

هـ - املاک اصفهان که عبارت از رحیم‌آباد و کرج است. به موجب بیست و یک ورقه اسناد و نوشتجات موجوده چنین استنباط می‌شود که املاک مزبوره متعلق به لسان الدوله بوده و ظاهراً در سنهٔ ۱۳۱۹ فروخته است. و - خانه و باغچه و طویله واقع در محلهٔ چهار منار تبریز. مطابق هشت طغرا مدارک موجوده مسلم است که خانه و باغچهٔ مزبور ملک موروثی پدری لسان الدوله بوده و مشارالیه سهم یک نفر از همشیره‌های خود را خریداری کرده و تا سال ۱۳۱۱ قمری هم در تصرف و تملک لسان الدوله باقی بوده.

ز - قریهٔ دیزج حاتم‌خانی واقع در آذربایجان. ملک موروثی لسان الدوله بوده و بعداً هم سهم یکی از وراثت را خریداری نموده و بالتیجه چهار دانگ و نیم مالک و متصرف شده و در سال ۱۳۱۹ [قمری] ظاهراً فروخته است (مستندات مربوطه به این ملک عبارت از یکصد و بیست و چهار ورق از قبیل اسناد و مراسلات و قبوض و تلگرافات است).

ح - قریهٔ اورمن واقع در محال مشکین سفلاهی آذربایجان. به موجب دو فقره سند بیع شرطی چهار دانگ و نیم از قریهٔ مزبور ملک لسان الدوله است که باید وضعیت این اسناد روشن گردد.

ط - فرامین و مراسلات مربوطه به نصب لسان الدوله به سمت کتابداری کتابخانهٔ سلطنتی و جریان توقیف و حبس مشارالیه (بیست و چهار ورق).

ی - یکصد و چهل ورق بلیط‌های باغ یادگار ملی، هفتاد و هفت طغرا عکس خطوط مرقع مشهور به «گلستان» که خود آن به سرقت رفته است. توضیح آنکه از ملاحظهٔ نظامنامهٔ مربوطه معلوم می‌شود که شرکتی به نام «باغ یادگار» تشکیل یافته و بلیط‌های پنجاه تومانی طبع و به امضاء مدیر شرکت نیز رسیده است.

بطوری که ملاحظه می‌فرمایند به استثناء اراضی واقعه در خارج دروازه شمیران طهران که قرار توقیف آن در دیوان محاکمات مالیه صادر و قسمتی از آن هم عملاً تحت توقیف درآمد است اوضاع حقیقی بقیهٔ املاک فوق قطعاً معلوم نیست و بواسطهٔ احتیاج به تحقیقات خارجی و محلی برای این کمیسیون تحقیقات لازمه فعلاً مقدور نمی‌باشد.

بنابراین و از لحاظ اینکه نتیجهٔ مثبتی از زحمات و مطالعات چند ماههٔ کمیسیون حاصل گردد عقیدهٔ اقتناعیهٔ اعضاء کمیسیون بر این است که مقرر شود ادارهٔ صلاحیت‌داری از ادارات مرکزی وزارت جلیله بوسیلهٔ مأمورین بصیر و امین خود نسبت به تمام فقرات فوق‌الذکر تحقیقات عمیق و کاملی به عمل آورده اوضاع حقیقی و فعلی املاک مزبوره را بطور قطع معین و راپرت نمایند تا در صورتی که محقق شود این املاک بعد از قضیهٔ سرقت کتابخانه مورد معامله قرار گرفته (چون قانوناً صحیح شناخته نشده و محکوم به بطلان است) مراتب را به مدعی‌العموم دیوان محاکمات اطلاع دهند تا با رعایت مقررات قوانین موضوعهٔ مملکتی هر اقدامی را که قانوناً مفید و لازم بدانند به عمل آورند.

۳. به شرح فوق مقدار کثیری اوراق و نوشتجات مختلف و بی‌مصرف و یک صندوق کتب چاپی رمان و تاریخ و کلاسیک و جزوات دروس شاگردان مدارس با جلد و بدون جلد که جزو اوراق شخصی لسان الدوله ثبت شده است و یک قطعه مینای تصویر محمد شاه (یا نادرشاه) و یک قطعه عطردان نقرهٔ مدالیونی که روی آن یک تخمه در نصب و ظاهراً قیمتی ندارد که قابل تقاض باشد (قبلاً در جزو اشیاء ضبطی به نام دولت ثبت شده است) در صورتی که امر و اجازه فرمایند مقتضی است به ورثهٔ لسان الدوله مسترد گردد.

نمایندهٔ مدعی‌العموم دیوان محاکمات مالیه: فدائی علوی   نمایندهٔ ادارهٔ تفتیش کل: احمد فرامری

نمایندهٔ ادارهٔ محاسبات کل مالیه: [شاهزاده] سعید   رئیس محاسبات بیوتات دولتی: قانع بصیری

